

**МУЛОҲИЗАҶО ДАР БОРАИ
НАШРҶОИ “ТАЗКИРАТ-УЛ-
ХАВОТИН”- И МАЛИКУЛКУТТОБИ
ШЕРОЗӢ ВА ТАҲҚИКИ ОН**

**ОБ ИЗДАНИЯХ «ТАЗКИРАТ-УЛ-
ХАВОТИН» МАЛИКУЛКУТТАБА
ШЕРАЗИ И ИССЛЕДОВАНИИ О НЕМ**

**VIEWS ABOUT THE
PUBLICATION OF “TAZKIRAT-UL-
KHAVOTIN” MALIKULKUTTABI
SHERAZI RESEARCH ABOUT IT**

Абдуллозода Нушофарин Сафардухт, муаллими калони кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишқадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент (Тоҷикистон, Панҷакент)

Абдуллозода Нушофарин Сафардухт, старший преподаватель кафедры таджикского языка и литературы Педагогического института Таджикистана в городе Пенджикенте (Таджикистан, Пенджикент)

Abdullozoda Nushofarin Safardukht, senior lecturer at the Department of Tajik Language and Literature at the Pedagogical Institute of Tajikistan in Penjikent, **E-mail:** nushofarin2202@mail.ru

Калидвожаҳо: шеър, занони суханвар, адабиёти форсӣ, тазкира, “Тазкират-ул-хавотин”, тазкираҳои бонувони суханвар, адабиёти асри XIX, тасҳеҳ, таҳқиқ, наишр

Мақола ба таҳқиқи наишрҳои “Тазкират-ул-хавотин”-и Маликулкуттаби Шерозӣ” ва наҷуҳиҳои дар робита ба он анҷомёфта баҳишида шудааст. Дар ҷараёни баррасиҳои ҳеҷ муаллиф муқаррар намудааст, ки ин тазкира бори аввал дар замони зиндагонии ҳуди соҳиби он, яъне дар соли 1306 дар матбааи Бомбай ба ҷоп расидааст. Шакли муҳтасари он бошад соли 2018 ба қӯшиши адабиётшиноси тоҷик Муҳлиса Нуруллоева дар Тоҷикистон ба ҷоп расидааст. Бо он ки то кунун дигар наишрҳои тазкираро дар ихтиёр надорем, вале таҳқиқу баррасии он хеле барвақт шуруъ гардидааст, ки муаллиф дар идомаи баҳсҳои илмӣ ҳеҷ роҷеъ ба қорҳои то кунун анҷомёфта ва таҳқиқоти алоҳидаи адабиётшинос Фотима Алиева дар бораи он андешаҳои ҳурро баён доштааст. Муаллифи мақола ба хулосае расидааст, ки ҳарчанд муҳаққиқон ин тазкираро нусхабардорӣ тазкираи “Хайроти ҳисон”-и Муҳаммаҳусайни Марогӣ, маъруф ба Ӕтимодуддалва гуфтаанд, вале истифода аз нусхаи аввалини он маълум мекунад, ки муаллиф дар баробари истифода аз маводи ин тазкира ё тазкираҳои дигар аз худ иловаҳои ҳам кардааст. Баробари ин, дар мавридҳои зарурӣ ба истифодаи худ аз матолиби ин тазкираҳо ишорат ҳам кардааст.

Ключевые слова: поэзия, женщины-поэтессы, персидская литература, антология, «Тазкират-уль-хаватин», антологии женщин-поэтесс, литература XIX века, коррекция, исследование, издания

Статья посвящена исследованию издания «Тазкират-уль-Хаватин» Маликулкуттаба Ширази. В ходе своих исследований автор установил, что эта антология впервые была издана еще при жизни ее владельца, то есть в 1306 году, в бомбейской типографии. Его краткая версия была опубликована в Таджикистане в 2018 году благодаря усилиям таджикского литературоведа Муҳлисы Нуруллоевой. Хотя других изданий антологии у нас нет, но исследование ее началось очень рано, о чем свидетельствуют высказанные замечания в работах и отдельных исследованиях литературоведа Фатимы Алиевой. Автор статьи пришел к выводу, что хотя исследователи и заявили, что эта антология является копией антологии «Хайроти Хисон» Муҳаммада Хасанхана Мароги, известного как Ӕтимодуддалва, но использование первой ее версии в ходе исследования показывает, что автор, Наряду с использованием материала этой антологии или других антологий внес некоторые дополнения. Подобным же образом в необходимых случаях он указывал и свое использование содержания этих антологий.

Key words: poetry, women poets, Persian literature, anthology, “Tazkirat-ul-Khawatin”, anthologies of women poets, literature of the 19th century, correction, research, publications

The article is devoted to the study of the publication “Tazkirat-ul-Khawatin” by Malikul Kuttab Shirazi,” his research. In the course of his research, the author established that this anthology was first published during the lifetime of its owner, that is, in 1306, in a Bombay printing house. Its short version was published in Tajikistan in 2018 thanks to the efforts of the Tajik literary scholar Mukhlisa Nurulloeva. Although we do not have other editions of the anthology, its research began very early, and the author expressed his opinion about it in the continuation of his scientific discussions about the work done to date and individual studies, literary critic Fatima Aliyeva. The author of the article came to the conclusion that although the researchers stated that this anthology is a copy of the anthology “Khairoti

Hisan” by Muhammad Hasankhan Marogi, known as Etimoduddalwa, but the use of its first version during the study shows that the author, Along with the use of material from this anthology or to other anthologies he made some additions. In the same way, when necessary, he indicated his use of the contents of these anthologies.

Ҳарчанд оғози тазкиранависӣ роҷеъ ба занони суҳанвари форсу тоҷикро донишмандон ва пажӯҳишгарон ба “Ҷавоҳир-ул-аҷоиб”-и Фаҳрии Ҳиравӣ, яъне қарни шонздаҳуми милодӣ нисбат медиҳанд, аммо давраи аслии ривочи он дар қаламрави забон ва адабиёти форсӣ асри XIX маҳсуб мешавад. Дар ин давра на танҳо тазкирависии кулӣ дар қаламрави Эрон ривоч дошт, балки дар сарзамини Шибҳи Қораи Ҳинд низ ҷараёни куллии нигориши чунин навъ осори адабӣ идома доштааст, ки дар миён тазкираҳои марбут ба занони суҳанвар низ истиқно нест. Тазкираҳои “Оинаи ҳайрат”-и Муншӣ Аҳмад Ҳусайн Сеҳри Кокуруӣ, “Ахтари Тобон”-и Абулқосими Муҳташам, “Ҳадиқаи ишрат”-и Кунвар Дурго Прашоди Синдлеӣ аз ҷумлаи тазкираҳои мебошанд, ки дар ин давра дар сарзамини Ҳинд ба қалам омадаанд. “Тазкират-ул-хавотин”-и Мирзомаҳдӣ Шерозӣ, маъруф ба Маликулқуттоби Шерозӣ низ дар шумори ҳамин гуна тазкираҳо қарор дорад, ки ҳарчанд муаллифи вай дар шаҳри Шерозӣ Эрон дар соли 1854 ба дунё омадааст, вале соли 1870 ба шаҳри Бомбайи Ҳинд сафар карда, ин асарашро ҳамон ҷо навиштааст. Аз ин рӯ, ин тазкира низ шомили тазкираҳои аст, ки дар қарни XIX дар сарзамини Ҳинд ба қалам омадаанд. Дар ин баррасиҳо кӯшиш бар он хоҳад рафт, ки ду масъалаи муҳими марбут ба ин асар, тасҳеҳу нашр ва таҳқиқоти анҷомёфта дар бораи он ба риштаи таҳқиқ қашида шавад.

Тасҳеҳ ва нашри тазкира. “Тазкират-ул-хавотин”-и Маликулқуттоби Шерозӣ дар замон таълиф шуд, ки ҷопи осор ривоч дошт ва ҳуди муаллифи асар аз ҷумлаи ноширони маъруфи китоб дар сарзамини Ҳинд ба шумор мерафт. Яке аз сабабҳои аслии маъруфияти ӯ ба лақаби “Маликулқуттоб” ҳам ҳамин пайвандаш ба нашри осор ба шумор меравад. Аз ин рӯ, аввалин ношири “Тазкират-ул-хавотин” ҳам ҳуди муаллиф мебошад ва дар охири саҳфаи ҷопи сангии он омада: “Ба таърихи рабеъулаввали санаи 1306 ба хатти уқули бандагон Мирзо Маҳдӣ Шерозӣ ба зевари таъъ даромад [4, с.178]. Бо сабаби он ки китоби мазкур тибқи супориши Наввоб Шоҳичаҳонбегим волии Бҳупол навишта шудааст, нашри асар низ дар ҳамин ҷо дар матбааи маъруфи Бомбай сурат гирифтааст, ки Алиризо Нақавӣ низ бар ин нукта дар асари хеш ишорат намудааст [2, с.625].

Дар китоби “Тазкиранависии форсӣ дар Ҳинду Покистон” номи муаллифи китоб ба сурати зайл омадааст, ки “Мирзомаҳмад ибни Муҳаммадрафеъ мулаққаб ба Маликулқуттоб” омада ва таҳиягари матни тоҷикии китоб Муҳлиса Нуруллоева низ номи муаллифи онро Мирзомаҳмад ибни Муҳаммадрафеъ, мулаққаб ба “Маликулқуттоби Шерозӣ” навиштааст ва ба эҳтимоли зиёд ӯ ба маъумоти Нақавӣ таъъ намудааст. Ин нукта аз он ҳам равшан мешавад, ки адабиётшиноси Муҳлиса Нуруллоева бештари нукоти марбут ба зиндагиномаи муаллифро бар асоси ҳамин китоб навишта ва ба он ишорат ҳам кардааст. Аммо Аҳмад Гулчини Маъонӣ бошад зимни зикри иттилоъ дар бораи китоб Мирзо Маҳдӣ Шерозиро котиб ва Муҳаммад ибни Муҳаммадрафеъ, мулаққаб ба Маликулқуттобро ношир номида, баъдан таъкид доштааст, ки саросари онро аз “Хайроти ҳисон” тарҷума ва таълифи Муҳаммад Ҳасанхони Мароғӣ (Этимодуссалтана) иқтибос карда ва таълифи онро ба худ бастааст [2, с.223].

Ҳарчанд Аҳмад Гулчини Маъонӣ таъкид медорад, ки Маликулқуттоби Шерозӣ “саросари китобро аз “Хайроти ҳисон” иқтибос ва онро ба худ бастааст, вале ба андешаи мо зикри байте дар оғози китоб, ки онҷо шояд манзур аз “хайроти ҳисон” номи ин китоб аст, ишорат бар оғох намудани хонанда ба нақши сарчашмавии ин асар ба шумор меравад:

Ҳомаи сунъ, ки авроқи ҷаҳон орояд,

Хулдро низ ба хайроти ҳисон орояд [4, с.2].

Баробари ин, дар муқаддима дақиқан нақши сарчашмавии асари Муҳаммад Зеҳнии Афандӣ “Машоҳируннисо” таъкид мешавад: “Аз ҳусни иттифоқ китоби «Машоҳиру-н-нисо» аз муаллафоти адиби араб Муҳаммад Зеҳнии Афандӣ ба даст омад. Тарҷума аз онро асос қарор дода, маълумоти худро бо баъзе тасарруфот, ки ба назари фотир дуруст меомад, бар он афзудам ва ба нигориши аҳволи хайроти ҳисон ибтидо намудам” [4, с.2].

Аз ин маълумот дақиқан равшан мешавад, ки дар асоси кори Маликулқуттоби Шерозӣ ҳамон тарҷумаи асари “Машоҳируннисо” будааст, зеро қабл аз ӯ китоби мазкурро бо номи “Хайроти ҳисон” Муҳаммад Ҳасанхони Мароғӣ маъруф ба Этимодуддавла аз туркӣ ба форсӣ тарҷума намуда, баъдан ба он маълумоти хешро афзудааст. Ишорати Маликулқуттоби Шерозӣ

дар муқаддима ба ин нукта, ки “тарчума аз онро асос қарор додам...” далел бар он аст, ки дар асли кори вай ҳамин китоби тарчума қарор дорад ва ҳатто ошкоро ҳам таъкид доштааст, ки “маълумоти худро бо баъзе тасарруфот, ки ба назари фотир дуруст меомад, бар он афзудам ва ба нигориши аҳволи хайроти ҳисон ибтидо намудам”.

Дар матни чопи нахустини китоби мазкур қабл аз оғоз феҳристи 177 нафар исми бонувони суҳанвари арабиву форсу турк оварда шудааст, вале Аҳмад Гулчини Маъонӣ шумораи кулли занони суҳанвари ин тазкиро 238 нафар [2, с.223] оварда. Муаллифи муқаддимаи нашри тоҷикии китоб бошад ин теъдодро 283 тан [5,с.9] зикр намудааст, ки шояд иштибоҳан ба сурати техникӣ 238 ҳамчун 283 омада.

Ҳамин тавр, маълум мешавад, ки ин китоб танҳо ҳамин як нашри чопи сангӣ дорад, ки он ба кӯшиши ҳуди муаллиф дар соли 1306 ҳичрии қамарӣ дар Бомбай нашр шудааст. Ҳарчанд китоби мазкур дар кишварҳои форсизабон ва ё ҳатто ҳуди Ҳинд чопи муосир нашудааст, вале соли 2018 он ба кӯшиши адабиётшиноси тоҷик, номзоди илмҳои филологӣ, Мухлиса Нуруллоева дар заминаи барномаҳои муассисаи давлатии Маркази илмии Камоли Хучандӣ ба чоп расидааст. Ҳарчанд дар муқаддимаи ҳеш муаллиф ва мураттиби он дар бораи нусхаи ба асос гирифтаи худ дар чараёни таҳия мушаххасан ишорате накардааст, вале аз ишорати ӯ дар поварақи матн дар саҳифаи 9 тахмин метавон кард, ки асос ҳамон матни чопи сангии мансуб ба ҳуди муаллиф мебошад. Вале дар чараёни муқоиса маълум гардид, ки воқеан бархе ғалатҳои мавҷуд дар матни чопии ҳуди асли китоб дар нашри тоҷикистонӣ ислоҳ шудаанд. Ҳуди ӯ низ ҷое дар иртибот ба ин масъала таъкид дорад: “Дар таҳияи матни тазкира кӯшиш ба ҳарч додем, то нахуст сикҳати матн барҷо ва матни тазкирае, ки алҳол ба дасти хонандаи тоҷик мерасад, ҳарчи қоромад ва муфид бошад [5,с.13]. Баъдан дар идомаи тавзеҳоти матолиби дигар низ сарехан ишорат фармуда: “Гузашта аз ин, дар матни тазкира чанд ғалате, ки ба назар расид, ислоҳ ва ба он дар поварақ ишора карда шуд[5,с.15].

Нашри китоби мазкур дар Тоҷикистон кори муҳим ва арзишманд аст, зеро он аз ҷумлаи камтар тазкираҳои занони суҳанвар аст, ки бо хати сириллик ба чоп расидааст. Аммо матни мазкур шакли пурраи тазкира намебошад ва ин ҳангоми муқоисаи матни он низ мушоҳида мегардад. Муҳим он аст, ки таҳиягари китоби мазкур дар муқаддима ба таври дақиқ ва амиқ далоили ихтисори матнро дар нашри аввали он чунин баршумурдааст: “Дар рафти таҳияи матн муайян гардид, ки баъзе аз занҳои, ки дар тазкира омадаанд ва барои хонандаи имрӯзи тоҷик ниёзе барои муаррифии онҳо нест. Дар ҳамин асос матни тазкира дар таъя ба меъёрҳои зерин дар шакли мухтасар таҳия карда шуд:

а) Ҳар зани суҳанваре, ки намунаи шеър дорад, хоҳ ба забони тоҷикӣ бошад, хоҳ ба забони дигар, дар матни тазкира оварда шуд.

б) Аз ихтисор кардани исми занони суҳанваре, ки агарчи намунаи ашъорашон дар тазкира наомадааст, аммо бар таъби вақод ва ҳунари шоирӣ онҳо дар маълумоти тазкиранигорони қаблӣ ишорае рафтааст, худдорӣ карда шуд. Масалан, дар мавриди муаррифии шоира Офокӣ муаллифи китоб танҳо ба маълумоти Саййид Пирмуҳаммад ибни Саййид Алӣ ан – Наттоъ, маъруф ба Ошиқи Чалабӣ, ки аз олимони ва шоирони давраи усмонӣ маҳсуб меёбад, иктифо кардааст. Маликулқутуб танҳо маълумоти Ошиқи Чалабиро оварда чунин менигорад: Ошиқи Чалабӣ дар тазкираи худ менависад: «Офокӣ зане соҳибтабъ буда ва аз фусаҳову булағо шумурда мешавад, вале шарҳи ҳол ва шеъре аз ӯ дар миён нест».

в) Занони суҳанваре, ки агарчи намояндаи адабиёти халқҳои дигар ҳастанд, ба хотири пайванди ногустании он адабиёт бо адабу фарҳанги миллати тоҷик вориди матни ҳозир шуданд.

г) Ба хотири он, ки дар ташаккули адабиёти форсу-тоҷикӣ нақши тасаввуф ва ирфон басо бузург аст, исми бонувони орифа, намояндаи ин ё он чараёни сӯфия низ аз матни тазкира ихтисор нагардид, монанди Робиату-ш-Шомия, Робиаи Ҷелония, Рақиқа бинти Абӯсайфӣ ва ғ.

ғ) Аз ҷониби дигар исми модар, хоҳар ва ё ҳамсари шахсиятҳои барҷаста, ки дар тарбияи шахсият ва бад-ин васила дар ташаккули адабиёт ва фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ даст доранд, оварда шуд, мисли Разия, Мутаманния, Нуввоб Алия Шохҷаҳонбегим ва ғ.

д) Барои ниғадошти арзишҳои ахлоқии ҷомеа ва арздошт кардани беҳтарин ва бебаҳотарин гавҳарҳои адабиёт ба хонанда ҷо-ҷо аз зикри таъбирҳои ва ҷумлаҳои, ки дархури ахлоқи шоистаи инсонӣ нестанд, худдорӣ намудем.

е) Ба хотири ҳар чӣ дастрас ва осонфаҳм гардидани матни тазкира калимаҳои ибораҳои душворфаҳм, номи ашхос, амокин, кутуб, вожаҳои, ки ишора ба ҳодисаҳои воқеоти таърихӣ доранд, то ҷое, ки даст дод, дар поварақ тавзеҳ дода шуд.

ё) Чун дар матн истифодаи зарбулмасалу мақол, аходис ва оёт, ҷумлаҳои бо забони арабӣ ба назар мерасанд, тарҷумаи тоҷикии онҳо дар поварақ оварда шуд.

ж) Азбаски дар китоб ашъори зиёди арабиву туркӣ ба ҳайси мисол оварда шудаанду фурсати таҳиягарон барои тарҷумаи он ашъор даст надод, намунаи шеърҳои арабиву туркӣ бидуни тарҷума зикр шуданд.

з) Азбаски баъзе номҳои ашхос ё кутуби дар матн омада ба сабаби ихтилофи нусхаҳои замони зиёд гузаштан аз вақти таълиф, дарёфт намегаштанд, гурӯҳи кории мо низ ба тавзеҳи онҳо даст наёфт [5, с.13-15].

Ҳамин тавр, ҳарчанд нашри дар Тоҷикистон анҷомёфтаи тазкираи мазкур комил нест ва ба сурати мухтасар ҷоп шудааст, вале бо итминон метавон изҳор дошт, ки аввалин кӯшиши нашри асари мазкур на танҳо дар кишвари мо, балки дар ҷамъи мамолики форсизабон ба шумор меравад. Оғози кори мазкур паём аз он мерасонад, ки кори тасҳех ва нашри тазкираи мазкур майлони тоза касб мекунад ва мо боварии комил дорем, ки дар фурсатҳои наздик ҳам дар Тоҷикистон ва ҳам дигар кишварҳои форсизабон ба сурати комил интишор хоҳад ёфт.

Таҳқиқи тазкира. Дар мавриди таҳқиқоти марбут ба “Тазкират-ул-хавотин” ҳаминро низ бояд дар навбати аввал таъкид дошт, ки аз аввалин пажӯҳишҳои дар бораи он анҷомёфта ҳамон китоби Аҳмад Гулчини Маъонӣ “Таърихи тазкираҳои форсӣ” ба шумор меравад, ки соли 1947 ба қалам омадааст ва роҷеъ ба ҷанд нақду назари ӯ қаблан ҳам ишорат рафт. Дар ин асари илмӣ дар бораи муаллиф, котиб, замони нашр ва теъдоди бонувони суҳанвари шомили он изҳори назар шудааст. Тавре таъкид ҳам шуд, арзиши дигари пажӯҳиши мазкур дар он ифода мешавад, муаллиф назари интиқодии хешро ба кори Маликулқутуби Шерозӣ баён доштааст. Хоса, дар мавриди он ки гӯё китоби хешро дар асоси таълифи Муҳаммад Ҳасанхони Мароғӣ “Хайроти ҳисон” ба қалам овардааст, ки дар ин маврид низ изҳори назар шуд. Нуктаи қобили тавачҷуҳ он аст, ки Аҳмад Гулчини Маъонӣ ҳар ду тазкираро муқоиса намуда, ҷойҳои монанди онро ишорат ва мавориде, ки муаллиф онҳоро партофтааст, низ таъкид дошта. Масалан, ҳини киёси бахши оғози китоб менависад: “Оғози китоб ҳамон оғози “Хайроти ҳисон” аст бо ҳамон бароати истеълол, бо ин тафовут, ки дар “Хайроти ҳисон” баъд аз ин байт

Зан аз фазл маҳсуди олам бувад,

Чи марде бувад, ки к-аз зане кам бувад.

марқум аст, ал-баъд ал-бақи-юл-боғӣ Муҳаммадхусайн ибни Али-юл-Мароғӣ аш-шаҳир бо Ётимодуддавла ва ин иборат аз “Тазкират-ул-хавотин” маҳзӯф аст [2, с.223].

Дар идома бошад, бо ишорат бар ин нукта, ки пешаи аслии Маликулқутуби Шерозӣ китобфурушӣ буда ва бо эътирофи амонатнигоҳдорӣ вай таъкид медорад, ки “чизе, ки ин китобфуруши амин! бар “Хайроти ҳисон” афзудааст, ҳашт сафҳа шарҳи ҳоли Малика Викторӣст ва зикри чизе, ки Шоҳичаҳонбегим раиси Бҳупол, ки бино ба амри вай ин китобро таълиф кардааст, дар “Хайроти ҳисон” [ҷ.2.с. 402-403] низ шарҳи ҳоли Шоҳичаҳон мастур аст [3, с.223]. Ҳарчанд маълумоти Аҳмад Гулчини Маъонӣ мухтасар ва бо таъя бар матолиби матни ҷопи сангии ягонаи тазкира ба қалам омадааст, вале аз ҷумлаи аввалин таҳқиқоти марбут ба ин тазкира дар Эрон ба шумор меравад.

Баъдан Алиризо Нақавӣ “Тазкиранависии форсӣ дар Ҳинду Покистон”-ро соли 1964 навиштааст, ки он аз ҷумлаи дигар асарҳои илмӣ ба шумор меравад, ки дар онҳо роҷеъ ба “Тазкират-ул-хавотин” суҳан рафтааст. Нақавӣ нахуст дар бораи зиндагиномаи муаллифи тазкира зикри иттилоъ намуда, баъдан роҷеъ ба тазкира, таърихи иншоӣ он, сабаби нигориш, ҷопи сангии он маълумот додааст [3, с.622-625]. Ба фарқ аз Аҳмад Гулчини Маъонӣ Алиризо Нақавӣ камтар назари интиқодии хешро баён дошта ва ба мушоҳида мерасад, ки бархе иттилооти муаллифи “Таърихи тазкираҳои форсӣ”-ро такрор намудааст.

Бештари донишмандоне, ки роҷеъ ба “Тазкират-ул-хавотин” таҳқиқот анҷом додаанд, ба иттилоӣ ҳамин ду асари муҳим таъя намудаанд. Тавре таъкид шуд, агар муқаддимаи Мухлиса Нуруллоеваро ба нашри анҷомдодаи ӯ як таҳқиқоте ҳам дар бораи ин тазкира ба шумор оварем, равшан мегардад, ки мавсуф бештар ба иттилоӣ Алиризо Нақавӣ таъя намудааст. Вале бояд қайд намуд, ки дар бораи тазкираи мазкур як пажӯҳиши муҳим ва мустақил дар Тоҷикистон ба поён расидааст, ки он рисолаи номзадӣ Фотима Алиева буда, “Тазкират -ул-хавотин ва масъалаҳои омӯзиши занони суҳанвари форсу тоҷик” ном дошта, соли 1992 ба дифоъ расидааст. Маводи қомусӣ дар бораи ин тазкираро низ дар бораи муаллифи ин асар ва китоби “Энклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик” низ ҳамин муҳаққиқ навиштааст. Рисолаи мазкур аз ҷаҳор боб таркиб ёфтааст. Яке аз баҳсҳои муҳими ин тадқиқот баррасии сарчашмаҳои таълифи “Тазкират-ул-хавотин” мебошад, ки дар заминаи он тазкираҳои, ки аз онҳо

Маликулкуттоби Шерозӣ дар чараёни таълифи асари хеш истифода кардааст, ба риштаи таҳқиқи кашида шудааст. Баъдан сухан дар мавриди шарҳи ҳоли муаллиф ва таҳлилу баррасии мундариҷа ва сохти тазкира меравад. Яке аз мабоҳиси қобили тавачҷуҳи ин боби рисола он аст, ки муаллифи таҳқиқот масъалаҳои баҳсноки аз тазкираҳои “Хайроти ҳисон” ва “Машоҳир-ун-нисо” ба таври айнан руйнавис шудани онро ба миён гузошта, бо далоили қатъӣ собит мекунад, ки хидмати ӯ ҳамчун муаллиф низ дар баробари истифода аз ин осор бо шеваи тазкиранависӣ зиёд аст.

Тавре таъкид шуд, яке аз таҳқиқоти дигар дар бораи ин тазкира муқаддимаи ба китоби мазкур навиштаи Мухлиса Нуруллоева мебошад, ки дар он сухан роҷеъ ба зиндагинома, таълифот ва осори ҳамчун ношир нашнамудаи Маликулкуттоби Шерозӣ, сарчашмаҳои таълифи тазкира, шеваи нигориши он меравад. Бо он ки як таҳқиқоти алоҳида дар бораи ин асар дар Тоҷикистон ба анҷом расидааст ва дар бораи он низ муаллиф назари худро баён медорад, вале маълум мешавад, ки ҳоло ҷойгоҳи он ба дурустӣ таҳқиқ нашудааст. Ба ин маънӣ, ӯ ду ҷанбаи муҳими ин асарро, ки бояд дар оянда таҳқиқ шаванд, чунин таъкид медорад, ки “Бо ин ҳама, арзиши илмиву адабии «Тазкирату-л-хавотин», дар адабиётшиносии тоҷик ҳанӯз ба таври шоиста шинохта нашудааст. Аз ин рӯ, нуктаҳои, ки муҳаққиқон дар оянда ба он бояд бештар тавачҷуҳ намоянд, дар шакли мухтасар ба қарори зайл аст:

1) Услуби нигориш.

Китоб, агарчи бо услуби анъанавии тазкиранигорӣ навишта шудааст ва ҷо-ҷо муғлақбаёнӣ низ ба ҷашм мерасад, мубаййини каломӣ зебову дилчаспӣ муаллиф аст, мисли «мазоқи ҷонро бар сари хони маҳомид ва фазоил ба ҷои намак ва дидаи фаҳму идрокро дар дидаи ҳақоик ва дақоик ба манзалаи айнак аст». Ё ин ки «фиқароти иборот дар навозиши ҷонҳо ҳар як забоне аст, ҷавоҳири калимот дар ҳӯрдани ғамҳо ҳар як дандоне».

2). Шинохти шеъри бонувон.

Муаллифи тазкира аз ашъори бонувон 769 байт ба ҳайси далел меоварад, ки аз ин шумора 191 байти он ба забони форсӣ аст. Аз абёти зикршуда бармеояд, ки қанон низ дар суҳантӣроӣ баробари мардон қувваозмӣ доштаанд [5, с.12-13]. Дар баробари ин, ҳамзамон қайд мекунад, ки “гарчи дар адабиётшиносии тоҷик роҷеъ ба тазкираи мазкур ва масоили осори бонувони форсӣ тоҷик аз ҷониби муҳаққиқ Ф. Алиева пажӯҳише ба анҷом расидааст, ҳанӯз фазои шинохти ин китоб дар ҷомеа холист [5, с.16].

Дар мачмуъ, аз баррасии масоили марбут ба нашру таҳқиқи “Тазкират-ул-хавотин”-и Маликулкуттоби Шерозӣ равшан мегардад, ки ин асар ҳамагӣ ду маротиба - аввал бо иқдоми худӣ муаллиф дар Ҳинд ва мухтасари он дар Тоҷикистон ба ҷоп расидааст. Масъалаи матншиносии нашрҳои анҷомёфта худ як баҳси алоҳидаи таҳқиқӣ, чун дар матн асли ва ягонаи ҷопи сангии он ҳам мушқилоту муаммоҳо ҷой доранд. Ҳарчанд ягона таҳқиқоти ҷомеъ ҳам дар Тоҷикистон аз ҷониби Фотима Алиева ба анҷом расидааст, вале ба мушоҳида мерасад, ки он ҳам ба таҷдиди нашр ба сурати мукамал ва ҳам таҳқиқи бештар аз ин ниёз дорад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Алиева, Ф. Тазкират-ал-хавотин и вопросы изучения творчества таджикско-персидских поэтес/ Автореферат дисс. на соис. ученой степени кандидат филолог.наук - Душанбе, 1992 .- 154 с.
2. Маонӣ, Аҳмад Гулчин. Таърихи тазкираҳои форсӣ. Машҳад, 1347.- 764 с.- 1ҷ.
3. Нақавӣ, Саид Алиризо.Тазкиранависии форсӣ дар Ҳинду Покистон.- Техрон: Муассисаи матбуоти илмӣ, 1964 - 901 с.
4. Шерозӣ, Маликулкуттоб.Тазкирату-л-хавотин. Ҷопи сангӣ Бомбай: 1306.- 178с.
5. Шерозӣ, Маликулкуттоб. Тазкирату-л-хавотин (матн мухтасар) / Таҳияи матн ва муқаддимаи Нуруллоева Мухлиса. – Хучанд: ХуроҶсон, 2018. – 232 с.

REFERENCES:

1. Aliyeva, F. Tazkirat-al-khavatin and issues of studying the creativity of Tajik-Persian poetesses / Abstract for the degree of candidate of philosophical sciences - Dushanbe, 1992. - 154 p.
2. Maoni, Ahmed Gulchin. History of Persian Tazkiras. J.1. Mashhad, 1347.- 764 p.
3. Naqavi, Saeed Alireza. Persian calligraphy in India and Pakistan. - Tehran: Institute of Scientific Press, 1964 - 901 p.
4. Shirozi, Malikulkuttab. Tazkiratu-l-khavatin. Lithograph Bombay: 1306.- 178p.
5. Shirozi, Malikulkuttab. Tazkiratu-l-khavatin(brief text) / Preparation of text and introduction by Nurulloeva Mukhlisa. - Khujand: Khurason, 2018. - 232 p.